

สำนวนภาษาจากยาหม้อใหญ่

EP.01 ตอน ยັกกระสาย

ในโลกแห่งยุคสมัยที่เคลื่อนไหวด้วยระบบดิจิทัล หากมีโอกาสยังพบบ่อยกับบุคคลที่ยังพูดจาด้วยสำนวนโบราณโหราโบราณสักหน่อย เราอาจจะเคยได้ยินสำนวนที่พูดถึงคนที่ไม่ตรงไปตรงมา พลิกแพลง หรือออกแนวเล่นตัวว่า **ยັกกระสาย**

ยັกกระสาย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า

(ปาก) ก. เปลี่ยนแปลงหรือสับเปลี่ยน

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และ 2554 ได้ให้ความหมายว่า

(ปาก) ก. เปลี่ยนน้ำกระสายยาไปตามอาการของโรค, โดยปริยายหมายความว่า เปลี่ยนไปใช้
อย่างอื่นหรือวิธีอื่นแทน

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานทั้งสามยุคสามฉบับระบุว่า ยັกกระสาย เป็นภาษาปาก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 มีความหมายคือการเปลี่ยนแปลงหรือสับเปลี่ยน โดยในปี 2542 และ 2554 ได้ระบุถึงความหมายดั้งเดิมที่เคยใช้กันมาก่อนในแวดวงการแพทย์แผนไทยว่า เปลี่ยนน้ำกระสายยาไปตามอาการของโรค สำนวนนี้สามารถแยกคำออกมาได้สองคำคือ คำว่า ยັก และคำว่า กระสาย

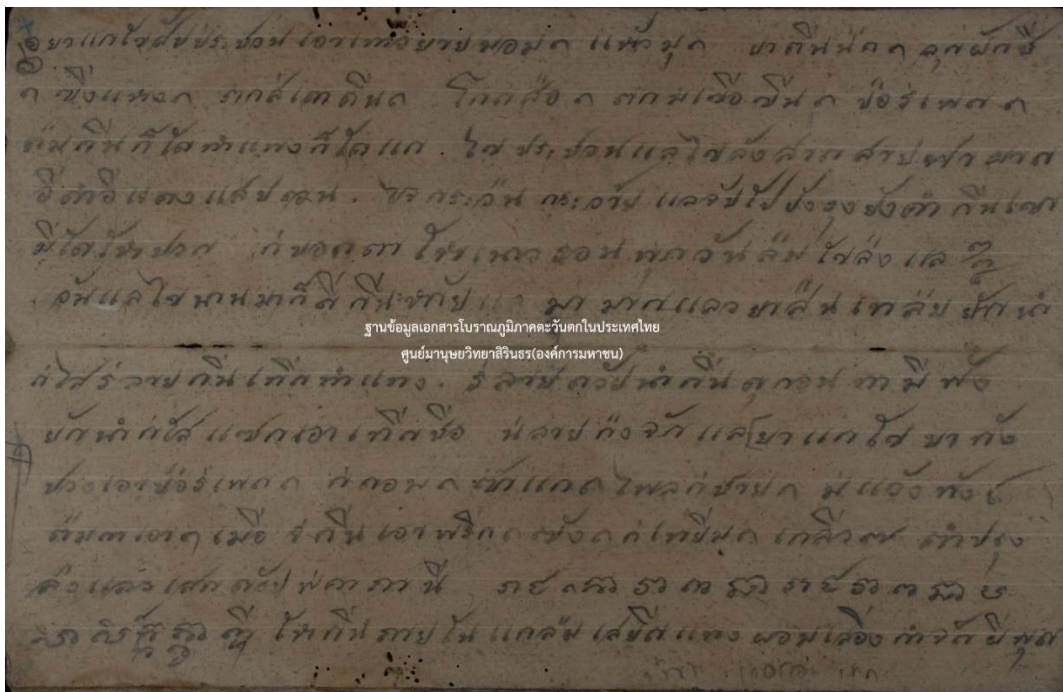
คำว่า ยັก หมายถึง เปลี่ยน สับเปลี่ยน พลิกแพลง

คำว่า กระสาย หมายถึง เครื่องแทรกยาซึ่งใช้เพิ่มลงในเครื่องยาที่ปรุงแล้ว เพื่อเพิ่มฤทธิ์ยาให้มีสรรพคุณยาสูงขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นน้ำ จึงเรียกว่า น้ำกระสาย หรือ น้ำกระสายยา อาจเป็นน้ำเปล่าต้มสุก น้ำผึ้ง น้ำมะนาว น้ำสุรา น้ำชะเอมต้ม น้ำรากถั่วพุดต้ม น้ำผลยอดต้มน้ำเปลือกมะรุมนต้ม เป็นต้น

เครื่องยาชนิดเดียวกันเมื่อเปลี่ยนน้ำกระสายยาก็จะใช้รักษาโรคได้ต่างกัน เช่น ยานานเดียวกันเมื่อใช้กระวาน กานพลู อบเชย เป็นต้น บดเป็นผง แล้วใช้น้ำผลยอดต้มสุกเป็นน้ำกระสายยาจะใช้แก้ไอเจ็บ แต่ถ้าน้ำรากถั่วพุดต้มเป็นน้ำกระสายยา จะใช้แก้อาการอ่อนเพลีย และถ้าน้ำชะเอมต้มเป็นน้ำกระสายยา จะใช้แก้อาการเซื่องซึม เมื่อใช้ยากับน้ำกระสายอย่างหนึ่งแล้วโรคไม่ทุเลา หมอก็จะเปลี่ยนน้ำกระสายยา จึงเป็นที่มาของสำนวนว่า **ยັกกระสาย**

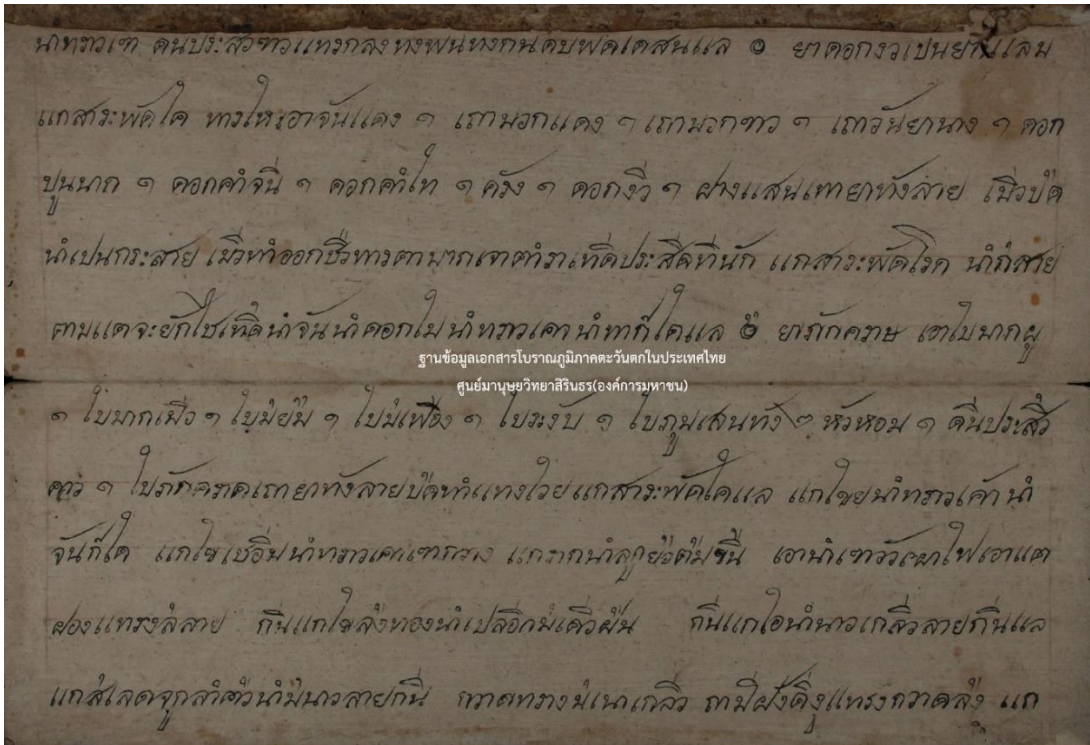
ในเอกสารโบราณตำรายาการแพทย์แผนไทยมีบันทึกถึงเรื่องการยักกระสาย คือ การเปลี่ยนน้ำกระสายยาที่เป็นเครื่องแทรกยา เพื่อให้ตัวยาเดียวกันนี้สามารถรักษาอาการของโรคได้มากขึ้นตามแต่สรรพคุณของน้ำกระสายนั้น ๆ ดังตัวอย่าง

๑ ยาแก้ไข้สั้มประชวร เอาเท้ายายม่อม ๑ แห้วหมู ๑ หญ้าตีนนก ๑ ลูกผักชี ๑ บิงแห้ง ๑ รากสะเดาดิน ๑ โกงจูด ๑ รากมะเขือขื่น ๑ บอระเพ็ด ๑ ต้มกินก็ได้ทำแห้งก็ได้แก้ไข้ประชวร แก้ไข้

รากสาดสายฟ้าฟาด อีดำอีแดงแสบร้อน ใจกระวนกระวาย แลจับไข้ยังรุ่งยังค่ำ กินข้าวมิได้ ให้ปวด
กระบอกตา ให้หนาวร้อนทุกวันลมไข้ลงแล ๒ วัน ๓ วัน ๔ วันแล ใช้นานมาก็ดีกินหายมากแล้ว
อย่าสนเท่เลย **ยักน้ำกระสาย** ละลายกินเถิด ทำแห้งละลายด้วยน้ำกินดูก่อน ถ้ามีฟังกักน้ำกระสาย
แทรกเอาเถิด ชื่อหลายก่งจักร แล

ตำรายา วัดท่าพุด ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม NPT001-009

๑ ยาดอกจิวเป็นยาลมแก้สสารพัดไข้ ท่านให้เอาจันทน์แดง ๑ เถามวกแดง ๑ เถามวกขาว ๑
เถาว์ลย์ยานาง ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกคำจิ้น ๑ ดอกคำไทย ๑ ครั้ง ๑ ดอกจิว ๑ ฟางเส้นเท้ายา
ทั้งหลาย เมื่อบดน้ำเป็นกระสาย เมื่อทำออกชื่อท่านตามากเจ้าตำราเกิดประสิทธิธิ์นิก แก้สสารพัดโรค
น้ำกระสายตามแต่จะยักใช้เถิด **น้ำจันทน์ น้ำดอกไม้ น้ำข้าวข้าว น้ำท่า** ก็ได้แล

ตำรายา วัดท่าพุด ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม NPT001-010

คำว่า กระสาย มักสับสนและใช้ผิดไปกับคำว่า กระษัย หรือ กษัย ที่แปลว่าโรคชนิดหนึ่ง เช่น
บางคนมักดื่มสุราก่อนนอน หรือหลังอาหาร เมื่อมีคนทักก็จะบอกว่าดื่มเพียงนิดหน่อย พอเป็น
กระสัย ซึ่งสำนวนพอเป็นกระสัยก็หมายถึงพอประมาณ นิด ๆ หน่อย ๆ ที่ถูกต้องควรใช้สำนวนว่า
พอเป็นกระสาย มากกว่า เพราะกระสาย หรือน้ำกระสายจะใช้แทรกเครื่องยาเพียงนิดเดียว ไม่มาก
ฟังดูเข้าความมากกว่าคำว่า กระษัย ที่หมายถึงชื่อโรคชนิดหนึ่ง

อ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2538.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2556.

เอกสารตัวเขียน

ตำรายา วัดท่าพุด ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม รหัสเอกสาร NPT001-009

<https://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=document&p=item&id=238>

ตำรายา วัดท่าพุด ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม รหัสเอกสาร NPT001-010

<https://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=document&p=item&id=239>

9